

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-89-100

УДК 340.1

С. О. СУНЄГІН,

кандидат юридичних наук*

ORCID: 0000-0003-4304-708X

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ОСМИСЛЕННЯ

У статті досліджуються концептуальні засади ефективності правового регулювання в контексті соціонормативного підходу. Наголошується, що ефективність правового регулювання можна досліджувати, по-перше, на трьох рівнях (загальному, спеціальному та особливому) і, по-друге, з точки зору виявлення її формальних і сутнісних характеристик, які є взаємопов'язаними та взаємозалежними між собою. Обґрунтовується думка, що основними показниками ефективності правового регулювання в контексті соціонормативного підходу є належний рівень узгодженості соціонормативних систем у суспільному житті, зростання позитивної правової активності, зниження рівня протиправної поведінки, зменшення до мінімуму соціальних конфліктів на всіх рівнях, а також забезпечення доступності якісних і корисних матеріальних і духовних соціальних благ для всіх громадян.

Ключові слова: ефективність правового регулювання, правотворчість, правові норми, мораль, релігія, права людини, соціальна регуляція.

Suniehin Serhii. Effectiveness of legal regulation: a socionormative approach to understanding

The article is devoted to the study of the conceptual foundations of the effectiveness of legal regulation in the context of the socionormative approach. It is emphasized that the effectiveness of legal regulation can be investigated, firstly, at three levels (general, special and unit) and, secondly, from the point of view of identifying its formal and essential characteristics, which are interconnected and interdependent among them. The opinion is substantiated that the main indicators of the effectiveness of legal regulation in the context of the socionormative approach are the appropriate level of coherence of socionormative systems in public life, the growth of positive legal activity, the reduction of the level of illegal behavior, the minimization of social conflicts to a minimum at all levels, as well as ensuring the availability of high-quality and useful material and spiritual social benefits for all citizens.

Key words: effectiveness of legal regulation, law-making, legal norms, morality, religion, human rights, social regulation.

Постановка проблеми. Одним із найскладніших питань розвитку сучасного українського суспільства є проблема забезпечення ефективності правового регулювання суспільних відносин або, іншими словами, гарантування стану

* **Suniehin Serhii**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)

належної упорядкованості всієї системи суспільних відносин, їх стабільного прогресивного розвитку та, як наслідок, зміцнення режиму конституційної законності та правопорядку в суспільстві. Особливої значущості ця проблема набуває в умовах перманентного збільшення обсягів правотворчої діяльності суб'єктів владних повноважень і насамперед Верховної Ради України як єдиного законодавчого органу нашої держави. Адже кількісне зростання законів та інших нормативно-правових актів не означає як автоматично високого рівня їх якості, так і практичної реалізації правових приписів суб'єктами права відповідно до тієї мети, яка закладається в основу їх прийняття.

Проте заявлена проблематика суттєво актуалізується також і у зв'язку зі значною кількістю інших соціальних чинників. При цьому йдеться не лише про необхідність забезпечення належного правового впливу на все більш складний характер сучасних суспільних відносин, породжений насамперед стрімким розвитком технологічних та інформаційних новацій, не лише про необхідність створення якісної та стабільної правової основи для подолання численних кризових явищ в економічній, соціальній, політичній та інших сферах, а й про фактичну нездатність правових механізмів справляти ефективний вплив навіть на глобальну систему міжнародних відносин, деструкція якої, на жаль, набула нової якості у зв'язку із повномасштабним вторгненням військ РФ в Україну.

Саме тому виникає нагальна потреба звернутися до наукового переосмислення концепції ефективності правового регулювання та визначити найголовніші соціальні чинники, які свідчать про позитивний вплив права на суспільні відносини та їх справжній прогресивний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики ефективності правового регулювання присвячена значна кількість праць вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема, серед представників загальнотеоретичної юридичної науки відповідні питання досліджувалися такими вченими, як: Ж.-Л. Бержель, С. Бобровник, С. Гусарев, Р. Дворкін, Т. Дідич, Д. Ллойд, Р. Луцький, С. Максимов, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, Т. Тарахонич, Л. Фуллер, Г. Харт та ін. Не применшуючи величезної ролі та значення наукового доробку цих і багатьох інших науковців, спробуємо переосмислити характеристики ефективності правового регулювання у світлі соціонормативного підходу.

Мета статті. Метою цієї статті є визначення соціальних чинників ефективності правового регулювання в контексті соціонормативного підходу.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, у сучасній фаховій літературі під правовим регулюванням переважно розуміється процес впливу права на суспільні відносини за допомогою системи правових засобів, а його ефективність розглядається здебільшого як конкретне співвідношення між цілями і завданнями правового регулювання та тими результатами, яких вдалося досягти внаслідок використання відповідних правових засобів у процесі впливу на суспільні відносини. Безумовно, таке розуміння поняття «ефектив-

ність правового регулювання» потребує своєї конкретизації, у тому числі на рівні визначення загальних і найбільш значущих критеріїв розуміння тих позитивних змін, досягнення яких у суспільному житті пов'язується саме з удосконаленням правового регулювання відповідних суспільних відносин.

У контексті зазначеного варто наголосити, що прийняття нормативно-правових актів, насамперед законів як актів вищої юридичної сили, які регулюють важливі суспільні відносини у різноманітних сферах і галузях життя, вимагає здійснення ґрунтовного аналізу соціального контексту їх майбутньої реалізації у поведінці та діяльності учасників відповідних відносин. Іншими словами, правотворчий процес вимагає визначення прогностичних показників ефективності майбутнього нормативно-правового акта в суспільстві, встановлення відповідності його змісту вимогам соціального розвитку.

У нинішніх реаліях посилення невизначеності глобального розвитку людства, кризових явищ у світовій і національних економіках, врешті-решт, повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну, питання про те, чим повинен керуватися законодавець при прийнятті нормативно-правових актів, щоб правові норми не лише належним чином реалізовувалися у соціальній практиці, а й сприймалися б як справедливі та легітимні з боку всіх або принаймні більшості громадян держави, набувають неабиякої значущості. При цьому потрібно також розуміти об'єктивність того факту, що конкретні цілі, які лежать в основі прийняття окремих нормативно-правових актів, є численними та різноманітними, що впливає з розмаїття суспільних відносин, які підпадають під правове регулювання. Щоб пересвідчитись у цьому, достатньо переглянути законопроектну базу Верховної Ради України, яка включає в себе не лише відповідні законопроекти, а й визначену супровідну документацію до них, у межах якої, з-поміж іншого, обґрунтовуються мета або цілі їх прийняття та той результат, якого планується досягти у зв'язку із набуттям ними чинності.

Саме тому потрібно розрізняти поняття «ефективність закону або іншого нормативно-правового акта» від поняття «ефективність правового регулювання», оскільки останнє має більш широкий зміст і передбачає визначення насамперед загальнозначущих соціальних показників, які свідчать про реальну здатність публічної влади та всієї системи законодавства в державі позитивно впливати на розвиток суспільних відносин незалежно від їх конкретного різновиду, про розвиток тих загальнозначущих благ, які є цінними для кожної окремої особистості (наприклад, мирне та безконфліктне співжиття громадян, громадська безпека, безпечне довкілля, матеріальне і моральне благополуччя населення тощо).

Водночас ефективність правового регулювання в цілому безпосередньо взаємопов'язана з відповідними параметрами справедливості окремих законодавчих актів, зокрема, з правильним визначенням у них балансу публічних і приватних інтересів, меж втручання права в суспільне життя, характеру юридичної відповідальності за порушення правових норм тощо. Відповідно, чим більше враховані в окремих законодавчих актах параметри їх якості

(загальносоціальні та юридичні), тим досконалішим буде загальний стан правопорядку в суспільстві, що відтворює високий рівень ефективності правового регулювання взагалі.

У цьому контексті слід підтримати думку провідних українських вчених, які наголошують на необхідності виокремлення загальносоціальних та юридичних чинників ефективності правового регулювання¹. При цьому варто звернути особливу увагу насамперед на соціальні чинники або умови ефективності правового регулювання, які перебувають поза межами правової матерії і пов'язані, з-поміж іншого, з моральним «кліматом» суспільного життя, зі ступенем релігійності суспільства, рівнем дотримання ними релігійних норм у соціальній практиці тощо. Адже, як зазначається у юридичній літературі, «говорячи про ефективність правових норм, не варто забувати про те, що правове регулювання перебуває під впливом безлічі об'єктивних і суб'єктивних чинників, які здатні спричинити суттєві зміни на результат впливу правової норми на суспільні відносини»².

З огляду на те, що метою правового регулювання є не лише належне упорядкування суспільних відносин, їх охорона та захист у межах відповідного режимного контексту, а й стимулювання їх прогресивного розвитку, підвищення рівня соціальної консолідації та солідарності, зниження конфліктного потенціалу в суспільному житті тощо, показники його ефективності, на нашу думку, потрібно розмежовувати за формальними та сутнісними характеристиками або ознаками. При цьому формальними ознаками ефективності правового регулювання слід визнати ті аспекти його практичного прояву, які обмежуються правовими показниками досягнення його цілей (наприклад, статистичні показники рівня законності та правопорядку в суспільстві, можливість повного здійснення суб'єктивного права, формальна результативність роботи суб'єктів владних повноважень тощо).

Якщо ж вести мову про сутнісні ознаки ефективності правового регулювання, то вони, доповнюючи відповідні формальні ознаки, засвідчують реальну здатність права слугувати ефективним засобом задоволення соціально справедливих потреб та інтересів індивідів, стверджувати справедливі, гуманістичні засади у взаємовідносинах у системі координат «особа – громадянське суспільство – держава», зміцнювати цілісність і взаємоузгодженість нормативного фундаменту улаштування суспільного життя тощо (наприклад, зменшення конфліктного потенціалу в суспільному житті та рівня правопорушень, зростання суспільної солідарності та соціально доброзичливої поведінки громадян, зниження рівня соціальної нерівності громадян, позитивна динаміка демографічних зрушень тощо). Саме сутнісні ознаки ефективності правового регулювання свідчать про те, що «право не втрачає свого призначення, а за смыслом знаходиться в реальності життя»³.

Таким чином, ефективність правового регулювання можна визначати як шляхом визначення формальної результативності функціонування правової системи, так і встановлення відповідних параметрів її соціальної орієнтова-

ності, що виражаються, зокрема, у справедливій і гуманістичній якості розвитку суспільних відносин. При цьому формальні та сутнісні характеристики ефективності правового регулювання є взаємопов'язаними, взаємозалежними величинами, хоча саме останні свідчать про реальні тенденції (позитивні або негативні) суспільного розвитку. Адже за формальними характеристиками ефективності правового регулювання можна визначити насамперед якість втілення в життя вимог позитивного права, стійкі форми правової поведінки або юридичної практики, які являють собою стабільні в індивідуальній і суспільній правосвідомості моделі правової поведінки, що можуть здійснюватися поза контекстом телеологічного та змістового осмислення правового характеру відповідних дій, у тому числі у світлі їх співвіднесення зі змістом норм інших соціальних регуляторів.

Взаємозв'язок і взаємозалежність формальних і сутнісних ознак ефективності правового регулювання виявляється, зокрема, у тому, що кризові явища або тенденції у розвитку позитивного права та відповідних йому форм правової поведінки неминуче спричиняють деструкцію його сутнісних ознак та, як наслідок, руйнацію всієї системи правопорядку в суспільстві, який об'єктивно не може перманентно ґрунтуватися на так званих «неправових законах» і штучно обмеженому ціннісно-ідеологічному потенціалі соціального розвитку. Адже формальні ознаки ефективності правового регулювання, по суті, формують імперативну основу його сутнісних характеристик, що впливає з загальнообов'язковості та формальної визначеності правових норм, вимоги яких актуалізуються у відповідних сферах і галузях суспільного життя.

Досліджуючи проблематику ефективності правового регулювання, необхідно зазначити, що її можна розглядати на загальному, спеціальному (галузевому) та особливому (одиничному) рівнях, які є взаємопов'язаними між собою. Загальний рівень ефективності правового регулювання передбачає необхідність встановлення загальних тенденцій розвитку правової системи, зміст яких засвідчує прогресивний або, відповідно, регресивний характер її функціонування. Саме на цьому рівні правового регулювання особливо рельєфно проявляється системний підхід в осмисленні багатоманітної соціальної дійсності, яка, з-поміж іншого, потребує свого обґрунтування з точки зору всіх об'єктивно функціонуючих у ній соціальних регуляторів.

Спеціальний або галузевий рівень ефективності правового регулювання базується на наслідках практичної реалізації норм та інститутів відповідних галузей права (конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального, сімейного, трудового тощо). Саме в межах цього рівня науковцями, як правило, формуються відповідні пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення правового забезпечення певної групи суспільних відносин.

Якщо ж йдеться про особливий або одиничний рівень ефективності правового регулювання, то його можна встановити шляхом розгляду відповідних наслідків впливу певного законодавчого акта на конкретні суспільні відносини. Іншими словами, у межах цього рівня ефективності правового

регулювання встановлюються та оцінюються відповідні наслідки реалізації нормативних положень закону як акта вищої юридичної сили, що регулює важливі суспільні відносини. Саме у цьому випадку, по суті, йдеться про поняття «ефективність закону», про яке вже згадувалося вище.

У контексті зазначеного потрібно наголосити, що всі рівні ефективності правового регулювання, так само як і його формальні та сутнісні характеристики, є взаємопов'язаними і взаємозалежними між собою. Адже навряд чи можна вести мову про ефективне функціонування правової системи в цілому поза контекстом позитивного впливу більшості окремих законодавчих актів на ті чи інші суспільні відносини, збалансованого, виваженого визначення в їх змісті приватних і публічних засад галузевого правового регулювання, а також урахування системного характеру соціонормативної дійсності.

Але, незважаючи на те, що конкретні параметри ефективності правового регулювання суспільних відносин визначаються насамперед відповідними галузевими юридичними науками, позитивна або негативна результативність тих чи інших суспільних відносин, а також загальні тенденції правового розвитку завжди взаємопов'язані з якісним впливом на волю та свідомість суб'єктів права всього масиву нормативних засобів, які функціонують у суспільстві. Саме цей соціонормативний підхід до розуміння ефективності правового регулювання повинен насамперед враховуватися в процесі правотворчої діяльності, що надасть можливість більш системно осмислити наслідки правового регулювання на відповідних рівнях, їх причини та умови, а також уникнути надмірної формалізації чинників його ефективності.

Відтак, спробуємо з'ясувати зміст показників ефективності правового регулювання з урахуванням соціонормативного підходу, наявність яких у суспільному житті свідчить про найвищий ступінь позитивної реалізації правовою системою своїх завдань і функцій, спрямованих на забезпечення необхідного нормативно-організуючого впливу на суспільні відносини.

По-перше, найголовнішим показником загальної ефективності правового регулювання відповідно до соціонормативного підходу є належний рівень узгодженості та взаємодії соціальних регуляторів між собою. У даному випадку йдеться насамперед про право, мораль і релігію, норми яких найбільшою мірою опосередковують поведінку та діяльність індивідів.

Як відомо, правове регулювання є одним із різновидів соціального регулювання, зміст якого повинен корелюватися зі специфікою нормативного впливу на суспільні відносини інших соціальних норм, насамперед моралі та релігії. При цьому слід враховувати, що кожна з цих соціонормативних систем характеризується не лише особливостями їх історичного розвитку, джерел і форм вираження відповідних норм, специфікою впливу на індивідуальну та суспільну свідомість, а й включає в себе певні положення або норми, які мають аксіоматичний характер і найвищу нормативну силу, що вимагає забезпечення належного рівня узгодженості та збалансованості між ними в межах визначених темпорально-просторових параметрів.

Саме тому прогресивний правовий розвиток та ефективність впливу права на суспільні відносини досягається не лише тоді, коли має місце внутрішня узгодженість його складових елементів, насамперед норм права^{4, 5}, а й за умови, якщо правові веління не суперечать традиційним моральним і релігійним практикам у відповідному суспільстві, не призводять до різної оцінки з боку вказаних соціальних регуляторів впроваджуваних у суспільстві стандартів поведінки та діяльності, сприяють розвитку моральної свідомості громадян тощо.

У цьому контексті необхідно зазначити, що проблема оптимального співвідношення норм права, моралі та релігії в соціальному регулюванні завжди була і продовжує залишатися однією з найскладніших. Не маючи на меті навіть побіжного висвітлення основних аспектів цієї проблематики в межах даного статейного викладу, вважаємо за доцільне сформулювати декілька найважливіших, на нашу думку, положень аксіоматичного характеру, які свідчать про неможливість досягнення ефективного правового регулювання, принаймні в його сутнісному вимірі, в умовах відчуження правової системи від морально-релігійних засад улаштування людського життя, а саме:

а) основу морально-релігійної регуляції суспільних відносин становлять історично вироблені уявлення про добро і зло, справедливість і несправедливість, гуманність та антигуманність тощо, істинність яких доводилася багатовіковою соціальною практикою. Саме ці уявлення та сформовані на їх основі принципи і правила відповідних комунікативних практик або соціальної взаємодії виступають критеріями, які надають можливість праву ефективно або позитивно впливати як на конкретні суспільні відносини, так і на загальний розвиток суспільства і держави. Права, свободи і обов'язки людини, які становлять зміст будь-яких правовідносин, не здатні самі себе оцінити, а об'єктивно потребують щонайменше морального обґрунтування, яке, на відміну від права, апелює також до внутрішнього світу людини, зокрема, до її думок, бажань, смаків тощо.

Наголосимо, уявлення про добро і зло та похідні від них соціальні явища мають нормативний, а не індивідуальний характер, оскільки формуються в межах об'єктивно існуючих у суспільстві відносин з урахуванням великого історичного досвіду. Натомість суб'єктивний, особистий вибір людини між добром і злом, який завжди закладається в основу здійснення прав, свобод і обов'язків, визначених правовими нормами, виражає її ставлення до моралі та релігії як соціонормативних феноменів з відповідними соціальними наслідками. Саме завдяки об'єктивності, нормативності моралі і релігії та характеру суб'єктивного відношення до змісту їх норм можна визначити стан моральної свідомості окремих індивідів і соціальних груп, а також забезпечувати комплексний характер соціального регулювання у відповідній сфері, тобто не лише за допомогою правових методів;

б) правові норми, зміст яких спирається або принаймні не суперечить традиційним морально-релігійним постулатам, отримують більш якісну реа-

лізацію у відповідній формі, у тому числі шляхом дотримання заборон, які в такому разі вже не сприйматимуться як обмеження особистої свободи в силу внутрішньої переконаності суб'єктів права в корисності та необхідності таких норм для забезпечення прогресивного розвитку суспільства та його інститутів. Це означає, що поступова втрата морально-релігійною системою координат свого важливого соціального значення неминуче призводитиме до падіння авторитету права в суспільному житті, до суттєвого зниження рівня поваги до права, яке поступово перетворюватиметься на знаряддя домінування публічної влади над громадянами та їх об'єднаннями, на засіб задоволення представниками влади своїх інтересів. Реалізація права поза контекстом морального обґрунтування його норм спирається здебільшого на можливість примусового характеру її забезпечення державою;

в) соціальна регуляція має системний характер, який передбачає необхідність забезпечення узгодженого регулятивного впливу відповідних регуляторів на суспільні процеси та відносини. Даний факт зумовлює необхідність застосування системного підходу до визначення місця та ролі норм права, моралі і релігії в суспільному житті, що надасть можливість значно підвищити позитивну результативність впливу правових норм на поведінку та діяльність громадян.

По-друге, необхідним показником загальної ефективності правового регулювання суспільних відносин у контексті соціонормативного підходу є зростання позитивної правової активності, зниження рівня протиправної поведінки, зменшення до мінімуму соціальних конфліктів на всіх рівнях, зокрема у сім'ях, трудових колективах, громадських організаціях, державному апараті тощо.

Як справедливо зазначає Т. Тарахонич, «критерієм оцінки цінності правового регулювання є його реальна позитивна значущість для функціонування та розвитку окремої особи, соціальних груп чи суспільства в цілому»⁶. Ефективність права і позначає суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості вказаної системи правил поведінки⁷.

Слід зазначити, що наведені складові соціонормативного підходу до визначення загальної ефективності правового регулювання є взаємозалежними та взаємодоповнюючими. Останнє впливає, зокрема, з того, що позитивна правова активність засвідчує насамперед психологічну готовність громадян до забезпечення належної реалізації права у тій чи іншій формі, тобто в умовах такої правової активності у кожної особистості має місце стійке внутрішнє переконання та впевненість у високому призначенні права як особливого соціального регулятора.

Позитивна правова активність орієнтується на втілення в суспільну практику системи важливих соціальних цінностей, окремі з яких мають загальнолюдський статус. Йдеться, з-поміж іншого, про такі цінності, як життя, честь, гідність і свобода людини, патріотизм і любов до Батьківщини; неприйняття расової, національної, релігійної, мовної та соціальної дискримінації; соці-

альна справедливість; гуманізм і взаємоповага між людьми; гармонійний розвиток особистості; совість, соціальна відповідальність і моральність людини тощо. Позитивна правова активність є необхідним елементом суспільного та державного розвитку в демократичних режимах, вона передбачає безпосередню участь громадян у правовому житті суспільства та спрямована на здобуття якісних юридично значущих результатів, зокрема, у правотворчій діяльності суб'єктів владних повноважень.

Очевидно, що підвищення рівня позитивної правової активності громадян зумовлює зниження рівня протиправної поведінки (негативної правової активності), тобто такої форми юридично значущої взаємодії суб'єктів права, яка суперечить загальнообов'язковим і загальноприйнятим у певному суспільстві нормам і стандартам поведінки, а отже, не відповідає суспільним і державним завданням і пріоритетам соціального розвитку. Це, своєю чергою, не може позитивно не вплинути на рівень загального конфліктогенного потенціалу в суспільстві на всіх його рівнях.

3. Нарешті, останнім найголовнішим показником загальної ефективності правового регулювання в межах соціонормативного підходу є забезпечення максимального сприяння безперешкодному доступу громадян до корисних соціальних благ та їх обігу за допомогою відповідних правових механізмів. Цінність правового регулювання, як зазначається у юридичній літературі, є «його здатністю бути засобом для задоволення загальнолюських, соціально справедливих, обґрунтованих потреб та інтересів суспільства і окремої особи»⁸.

Іншими словами, про загальну ефективність правового регулювання можна вести мову лише тоді, коли нормативно-організуючий вплив права на суспільні відносини спрямовується на забезпечення доступності якісних і корисних матеріальних і духовних соціальних благ для всіх громадян. При цьому варто наголосити, що поняття «соціальне благо» виступає, по суті, ідейно-смісловим центром поняття права, а його найвищою формою в нинішніх реаліях є не лише життя і здоров'я людини та, відповідно, права на ці блага, а й мир як відсутність військового або збройного протистояння між державами, суспільствами та різними соціальними угрупованнями, право на який у сучасних реаліях доцільно вже розглядати також в індивідуальному вимірі, тобто як право конкретної людини на мир, право на існування в мирному соціальному середовищі.

Розглядаючи поняття «соціальне благо» у світлі правового регулювання, слід звернути увагу на те, що воно слугує задоволенню певних інтересів, бажань і потреб людини, які підлягають оцінці з боку інших соціальних регуляторів, зокрема моралі та релігії. Така ситуація зумовлює необхідність забезпечення узгодженого впливу соціальних регуляторів на відповідні блага, які потребують комплексної нормативної охорони та захисту. Адже очевидним є те, що соціальні блага, які охороняються та захищаються правом, набувають нормативної значущості і цінності, причому формально

визначену та загальнообов'язкову, і подібну цінність і значущість такі блага, а також їх визначена міра, повинні мати в межах інших соціонормативних систем. Якщо ж цінність і значущість соціальних благ, їх конкретна міра та змістова специфіка суттєво відрізняються в межах відповідних регуляторів, то це неминуче призводитиме до посилення деформацій і деструкцій як у розвитку свідомості людини, так і суспільних відносин у цілому.

У цьому контексті необхідно зазначити, що, наприклад, легалізація деяких так званих соматичних прав людини, зокрема, права на зміну статі, права на одностатеві шлюби, права на евтаназію, свободу абортів, права на клонування тощо, навряд чи сприятиме досягненню ефективності правового регулювання, особливо в його сутнісних аспектах, оскільки при зіставленні змісту цих прав і свобод людини з нормами моралі та релігії виходить, що має місце узаконення моральних злочинів та гріха. Як зазначає Ю. Турянський, соматичні права людини чи не найбільше підпадають під такі розбіжності, адже, з одного боку, ми маємо вироблені протягом існування всього людства моральні цінності, які стали основою правового регулювання усіх цивілізованих народів, а з другого – можливості для людини, які розкривають широкі перспективи, але водночас радикально руйнують морально-етичні «патерни тисячолітньої історії»⁹.

Подібна правотворча практика, яка має місце у більшості сучасних демократичних держав, вже почала призводити до фундаментальних зрушень у розумінні сутності, природи та ознак моралі і релігії як соціальних регуляторів, підміни їх нормативного характеру апологією людського суб'єктивізму, що є чи не основною проблемою взаємодії права, моралі та релігії на сучасному етапі їх функціонування та розвитку. Така ситуація може призвести до заперечення як об'єктивності моралі та релігії, так і існування загальної ціннісно-нормативної дихотомії «добро – зло», природа та значення якої у такому разі розглядатиметься лише крізь призму відповідного суб'єктивного вибору.

Висновки. Таким чином, можемо зробити такі висновки.

Критерії ефективності правового регулювання визначаються залежно від рівня оцінки результативності його впливу на суспільні відносини. У зв'язку із цим ефективність правового регулювання можна розглядати на загальному, спеціальному (галузевому) та особливому (одиничному) рівнях. При цьому в сучасних кризових реаліях, зокрема в умовах суттєвого загострення кризи світового порядку, який загрожує людству переростанням у світову війну внаслідок безпрецедентного повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну, особливого значення набуває соціонормативний підхід до визначення ефективності правового регулювання, який проявляється насамперед у межах загальних тенденцій розвитку правових систем.

Ефективність правового регулювання можна оцінювати за формальними та сутнісними характеристиками. Формальні ознаки ефективності правового регулювання надають можливість встановити якість і достатність використання правових механізмів і засобів впливу на суспільні відносини (наприклад, рівень використання спеціально-юридичних засобів, вибір способів

або методів правового регулювання, рівень колізійності правових норм, якість правових гарантій охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів людини тощо), тоді як сутнісні ознаки ефективності правового регулювання впливають з його відповідності ідеалам соціально-правового устрою, заснованого на інтегративному розумінні сутності та природи соціальних цінностей і норм (наприклад, зниження рівня негативних змін у розвитку суспільних відносин, збалансованість приватних і публічних інтересів, стабільне підвищення рівня та якості життя громадян тощо).

Криза сучасного світового порядку засвідчує необхідність звернення уваги на соціонормативний підхід до визначення ефективності правового регулювання, основними показниками якого є належний рівень узгодженості соціонормативних систем у суспільному житті, зростання позитивної правової активності, зниження рівня протиправної поведінки, зменшення до мінімуму соціальних конфліктів на всіх рівнях, а також забезпечення доступності якісних та корисних матеріальних і духовних соціальних благ для всіх громадян.

1. Законодавство: проблеми ефективності / В. Б. Аверьянов, В. Н. Денисов, В. Ф. Сіренко, Н. М. Оніщенко, С. В. Бобровник та ін. Київ: Наукова думка, 1995. С. 13–26. 232 с. 2. Купіна Л. Ф. Критерії ефективності правових норм. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 18. 2017. Вип. 32. С. 54. С. 51–57. 3. Новий шлях до права: колективна монографія / керівник авт. кол. А. О. Селіванов. Київ: Логос, 2021. С. 40. 208 с. 4. Мазурик К. З. Ефективність закону та критерії її оцінки. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. Серія: Юридична. 2015. Вип. 2. С. 64. С. 64–74. 5. Гладкий С. О. Теорія держави і права: навч.-метод. посіб. Полтава: ПУЕТ, 2016. С. 285. 371 с. 6. Тарахонич Т. І. Ефективність правового регулювання (питання теорії). *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 11. С. 11–13. 7. Почепцов Ю. В. Ефективність права як юридична категорія. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 2. С. 43. С. 39–45. 8. Тарахонич Т. І. Цит. праця. 9. Турянський Ю. І. Соматичні права людини в сучасній доктрині конституціоналізму: теоретико-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук., спец. 12.00.01. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2020. С. 168. 482 с.

References

1. Zakonodavstvo: problemy efektyvnosti / Averianov V. B., Denysov V. N., Sirenko V. F., Onishchenko N. M., Bobrovnyk S. V. ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1995. S. 13–26. 232 s. [ukr.]. 2. Kupina L. F. Kryterii efektyvnosti pravovykh norm. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova*. Seria 18. 2017. Vyp. 32. S. 54. S. 51–57 [ukr.]. 3. Novyi shliakh do prava: kolektyvna monohrafiia / kerivnyk avt. kol. A.O. Selivanov. Kyiv: Lohos, 2021. S. 40. 208 s. [ukr.]. 4. Mazuryk K. Z. Efektyvnist zakonu ta kryterii yii otsinky. *Naukovyi visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii*. Seria: Yurydychna. 2015. Vyp. 2. S. 64. S. 64–74 [ukr.]. 5. Hladkyi S. O. Teoriiia derzhavy i prava: navch.-metod. posib. Poltava: PUET, 2016. S. 285. 371 s. [ukr.]. 6. Tarakhonich T. I. Efektyvnist pravovoho rehuliuвання (pytannia teorii). *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2010. № 2. S. 11. S. 11–13 [ukr.]. 7. Pochepstov Yu. V. Efektyvnist prava yak yurydychna katehoriia. *Pravo i suspilstvo*. 2018. № 2. Ch. 2. S. 43. S. 39–45 [ukr.]. 8. Tarakhonich T. I. Tsyt. pratsia. 9. Turianskyi Yu. I. Somatychni prava liudyny v suchasni

doktryni konstytutsionalizmu: teoretyko-pravove doslidzhennia.: dys. ... d-ra yuryd. nauk., spetsialnist 12.00.01. Lviv: Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika», 2020. S. 168. 482 s. [ukr.].

Suniehin Serhii. Effectiveness of legal regulation: a socionormative approach to understanding»

Introduction. The article is devoted to the study of the conceptual foundations of the effectiveness of legal regulation in the context of the socionormative approach. One of the most difficult issues in the development of modern Ukrainian society is the problem of ensuring the effectiveness of legal regulation of social relations, or, in other words, guaranteeing the state of proper orderliness of the entire system of social relations, their stable progressive development and, as a result, strengthening the regime of constitutional legality and law and order in society.

The aim of the article. The purpose of this article is to determine the social factors of the effectiveness of legal regulation in the context of the socionormative approach.

Results. In our opinion, the effectiveness of legal regulation can be determined both by determining the formal effectiveness of the functioning of the legal system and by establishing the appropriate parameters of its social orientation, which are expressed, in particular, in the fair and humanistic quality of the development of social relations. At the same time, the formal and essential characteristics of the effectiveness of legal regulation are interconnected, interdependent values, although it is the latter that testify to the real trends (positive or negative) of social development. After all, according to the formal characteristics of the effectiveness of legal regulation, it is possible to determine, first of all, the quality of the implementation of the requirements of positive law, stable forms of legal behavior or legal practice, which are stable in individual and social legal consciousness models of legal behavior that can be carried out outside the context of teleological and substantive understanding of the legal nature of the relevant actions, including in the light of their correlation with the content of the norms of other social regulators.

The effectiveness of legal regulation can be considered at the general, special (branch) and special (unit) levels, which are interconnected. The general level of effectiveness of legal regulation implies the need to establish general trends in the development of the legal system, the content of which attests to the progressive or, accordingly, regressive nature of its functioning. The special or sectoral level of effectiveness of legal regulation is based on the consequences of the practical implementation of norms and institutions of the relevant branches of law (constitutional, administrative, civil, criminal, family, labor, etc.). Unit level of effectiveness of legal regulation can be established by considering the relevant consequences of the impact of a certain legislative act on specific social relations.

Conclusions. The crisis of the modern world order proves the need to pay attention to the socionormative approach to determining the effectiveness of legal regulation, the main indicators of which are the appropriate level of coherence of socionormative systems in public life, the growth of positive legal activity, the reduction of the level of illegal behavior; the minimization of social conflicts at all levels, and as well as ensuring the availability of quality and useful material and spiritual social goods for all citizens.

Key words: effectiveness of legal regulation, law-making, legal norms, morality, religion, human rights, social regulation.